ЦЕНТЪР ЗА ПОДКРЕПА НА ЛИЧНОСТНО РАЗВИЕ -
ЛОГОПЕДИЧЕН ЦЕНТЪР - ВАРНА

РАННА ПРЕВЕНЦИЯ НА КОМУНИКАТИВНИТЕ НАРУШЕНИЯ И РИСКА ОТ ОБУЧИТЕЛНИ ТРУДНОСТИ

1 - 3 Г.

www.logoped-varna.com

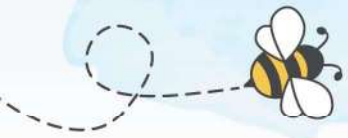
Ранната превенция на комуникативните нарушения при деца на възраст от 1 до 3 години е от съществено значение за тяхното бъдещо развитие. Това е критичен период, в който децата преминават през ключови етапи на езиково и социално развитие, поставят се основите на бъдещи академични възможности. Ранната интервенция значително подобрява шансовете за успешна интеграция в образователната система и социалния живот. Навременното идентифициране на рисковите фактори, прилагането на ефективни стратегии за подпомагане на децата и техните семейства и осигуряването на адекватна стимулираща развитието на детето среда, намаляват вероятността от появата на комуникативни нарушения и улеснява развитието на умения, необходими за учене и взаимодействие в по-късните етапи от живота на детето.

РАЗВИТИЕТО НА ДЕЦАТА ПРОТИЧА В НЯКОЛКО ОСНОВНИ ОБЛАСТИ:

- Обща моторика и умения за хранене и пиене;
- Фина моторика и зрително – мануална координация;
- Социално и емоционално развитие – разбиране и регулиране на собствените емоции;
- Езиково развитие – рецептивен (разбиране) и експресивен език (активен говор).

Въпреки различията и индивидуалното темпо на развитие на децата, за всеки възрастов период са изведени задължителни постижения във всяка област. По-долу са изложени обобщено стандартите в езиково-говорното развитие на децата от 1 до 3 години.

НОРМИ НА ЕЗИКОВО-ГОВОРНО РАЗВИТИЕ
1-2 ГОДИНИ

РАЗБИРАНЕ

Детето на 1 год. разбира названията на лица, животни, играчки, предмети, части на тялото (съществ. имена), глаголи за действия и състояния, някои названия на признаци (прилаг. имена), както и междуметия (звукоподражания) свързани с животни. Също така разбира прости инструкции, въпроси, кратки изречения, които съобщават нещо, изрази за притежание.

ГОВОР

Между 4 и 10 месечна възраст е периодът на активно звукопроизводство, появява се т.нар. лепетна реч. Детето произнася гласни звукове и първите съгласни звукове (М, П, Б), които съчетава в срички, но те все още не са средство за общуване, а изразяват настроение и тренират артикулационния му апарат. Около първата годинка започва етапа на първоначално овладяване на езика. Появява на първите думи, които детето свързва правилно с тяхното смислово значение, често имат обобщен характер (една и съща дума може да означава различни неща). Първо се появяват двусрични думи от повтарящи се срички (ма-ма, ба-ба, та-та), както и звукоподражателни междуметия за назоваване на различни животни, обекти и действия (бау-бау, бу-у, дай). С някои местоимения и кратки думи обяснява цели ситуации (ето, ало, дай, там). Речниковият запас в края на първата годинка е не повече от 10 думи, като в следващите месеци нараства интензивно.

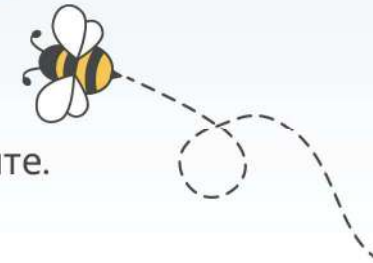

УМЕНИЯ ЗА ОБЩУВАНЕ

Детето участва в разговор и отговаря на прости въпроси, като използва кратки думи, или посочва даден обект. Изпълнява някои инструкции и извършва действия „на уж", например: как се пие вода, как се говори по телефон.

КОГА ДА ПОТЪРСИМ КОНСУЛТАЦИЯ СЪС СПЕЦИАЛИСТ?

На 1 година

- Ако не реагира на името си.
- Ако не бърбори или спре да бърбори.
- Ако не се опитва да имитира звуци, издавани от другите.
- Ако не гледа натам, накъдето посочва възрастният.
- Ако не иска да бъде хранено с лъжица.
- Ако отказва храни с груба консистенция (различни от течна храна).
- Ако не участва в интерактивни игри като „ку-ку" и пляскане с ръце.
- Ако не поема тежестта си върху краката си, когато го държите изправено
- Ако седи в позиция "W", при която ходилата сочат назад, а коленете напред.
- Ако не може да взима малки предмети.
- Ако не прехвърля предмети от едната ръка в другата.
- Ако не посяга, пресичайки средната линия на тялото си.

КОГА ДА ПОТЪРСИМ КОНСУЛТАЦИЯ СЪС СПЕЦИАЛИСТ?

На 1 година и 6 месеца

- Ако върви с ходила силно насочени навътре или навън.
- Ако предпочита да лапа предмети, отколкото да ги изучава по друг начин.
- Ако не посочва. Използва жестове, а не думи, за да покаже това, което иска.

- Ако не разбира или не реагира на познати думи.
- Ако не реагира на гласове, а изпада в паника при някои звуци
- Ако използва пръст или ръката на възрастния като инструмент, за да посочва.
- Ако не търси предмети, които вижда, че скривате.
- Ако не разбира и не използва жест за „чао“.
- Ако не може да дъвче, отказва твърди храни и да се храни самостоятелно.
- Ако не казва дума или част от дума с предметна съотнесеност.
- Ако губи умения, които е придобило.

2-3 ГОДИНИ

РАЗБИРАНЕ

Пасивният речник на 2–годишното дете е обогатен с нови съществителни, вкл. някои абстрактни; с глаголи, назоваващи желания, потребности, чувства; прилагателни, назоваващи свойства и признаци на обекти; някои местоимения, числителни, наречия, частици. Детето разбира различни прости разширени изречения – съобщителни, въпросителни, подбудителни; редица предложни изрази (обозначаващи местоположение), някои оценъчни изрази. Разбира инструкции, команди, забрани, изрази на поощрение и порицание.

ГОВОР

През 2-рата година активният речник на детето значително се обогатява и то има речников запас от 75–225 думи, в чиито състав влизат нови глаголи (за действия, събития, състояния: дай, виж, падна, взема, яде и др.), съществителни, назоваващи лица, животни, играчки, предмети от близкото обкръжение (реални и от картинки), местоимения и наречия (този, това, къде, още, пак, едно, много). Детето продължава да използва звукоподражателни междуметия (спонтанно или в отговор на въпроси). Ключовият момент за 2-рата година е появата на първите фрази – като готови изрази или в рамките на фраза: „Ето го“, „Дай ми“, „Една кола“ и т.н.., като двусловни изречения по типа подлог + сказуемо (като „Мими ам“, „Дай вода.“), както и еднословни фрази (една дума е в смисловата роля на изречение – „Ам-ам“, „Пиш“ и др.). Към втората година детето вече е усвоило произношението и на звуковете Ф, В, Т, Д, Н, Х, Й (все още липсващите звукове се пропускат или заменят с вече усвоени).

УМЕНИЯ ЗА ОБЩУВАНЕ

Детето участва в диалог с близките от своето обкръжение, като разбира и отговаря на въпроси, макар и доста често с еднословни отговори. Ориентира се в комуникативните роли (говорещ и слушащ) и редуването в диалога („аз“-„ти“), макар обикновенно да се самоназовава с името си.

КОГА ДА ПОТЪРСИМ КОНСУЛТАЦИЯ СЪС СПЕЦИАЛИСТ?

- Ако не реагира на името си, когато го викат.
- Ако не следва прости инструкции, не имитира действия или думи.

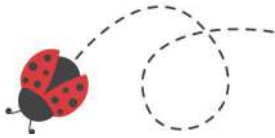
- Ако повтаря едни и същи действия при игра и трудно се пренасочва към други дейности.
- Ако си блъска главата за стимулация. Изглежда безстрашно и не разбира опасността.
- Ако не може да свърже две думи заедно, за да направи разбираемо изречение.
- Ако има ограничен речник (по-малко от 50 думи) или не говори спонтанно.
- Ако не показва напредък в езиковите умения за последните шест месеца.
- Ако познат слушател (например родител) не го разбира, когато говори.
- Ако не може да следва лесни команди (напр. „Донеси си обувките", „Намери татко")
- Ако пада често, изглежда тромаво, не се опитва да се катери.
- Ако има тремор (треперене) на ръцете, когато нарежда малки предмети.
- Ако не посочва с цел да покаже нещо;
- Ако не знае за какво служат прости неща от ежедневието;
- Ако губи умения, които вече е придобило.

2-3 ГОДИНИ

РАЗБИРАНЕ

Пасивният речник на детето продължава да се увеличава с нови думи, включително по-сложни и абстрактни съществителни, прилагателни и глаголи, назоваващи желания, потребности, чувства (напр. движение, болест, радост, тъга, бързане; ядосан, тъжен, доволен, разсеян; забравям, помня, срамувам се и др.), както и разбира връзката между конкретни и обобщаващи думи (тематични категории) и осмисля употребата им в изречения като: „Кравата е животно“, „Дървото е растение“. 3-годишното дете разбира по-сложни предлози (до, при, от, между, около), съюзи в сложните изречения (обаче, където, защото, които), езикови изрази свързани с причина и следствие, сложни отношения във времето (напр. „Като се прибере тати, ще излезем да ритаме топка“.). Разбира сравнения между обекти, качества, събития; връзката между поведението и изразите на похвали и порицание. Обича да слуша многократно любими приказки, стихчета, кратки текстове, подкрепени с картинки, има любими герои.

ГОВОР

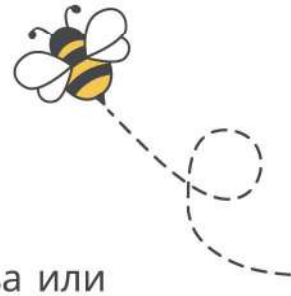
Активният речник на детето интензивно се увеличава, към 3 год. възраст вече е между 250 и 700 думи. Употребява все повече съществителни (за нови обекти и места, за професии и дейностите им), все по-сложни глаголи (напр.: рисувам, танцувам, карам, излизам, връщам се, работя, разбирам, прекарвам), прилагателни за най-разнообразни признаци и качества (красив, интересен, умен, мързелив, червен, жив, светло, кръгъл), наречия (трудно, вчера, утре, довечера, толкова, откъде, как, защо), местоимения (него, нея, вас, тях, му, го), разнообразни „малки“ служебни думи (съюзи, предлози, частици – ще, ли, да). Детето използва прости разширени и някои видове сложни изречения, в които включва времеви и причинно-следствени отношения, сложни пространствени отношения, изрази за сравнения. Свързва няколко

изречения в текст (напр. от позната приказка или споделяне на преживяване), като употребява форми за няколко (вкл. и сложни) глаголни времена. Интересува се и задава въпроси относно значението на различни думи. Новите звукове, усвоени до края на 3-тата година, са съскавите С, З, Ц, както и ДЗ, К и Г. Сонорните Л, Р и шушкавите звукове (Ш, Ж, Ч) продължават да се пропускат или заменят с вече усвоени звукове.

УМЕНИЯ ЗА ОБЩУВАНЕ

Добре развитите умения на детето за вербална комуникация в края на 3-тата година му позволяват да участва активно в разговори с възрастния, да проявява инициатива в общуването чрез задаване на множество въпроси, обсъждане на емоции и мнения за любими герои и техните качества, както и да спазва някои социални норми на речево поведение (употреба на изрази за поздрав, сбогуване, молба,благодарност и др.)

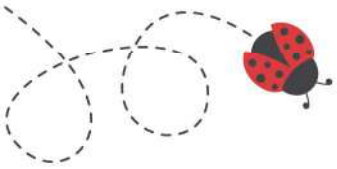

КОГА ДА ПОТЪРСИМ КОНСУЛТАЦИЯ СЪС СПЕЦИАЛИСТ?

- Ако не ходи стабилно. Спъва се без очевидна причина.
- Ако има тремор или треперене на ръцете, когато нанизва или рисува.
- Ако избягва контакт с други деца, проявява агресия или се разстройва;
- Ако показва липса на съчувствие, когато другите са тъжни или наранени.
- Ако не имитира действия или думи. Не следва прости инструкции.
- Ако не свързва 3 до 4 думи в изречение. Говори неразбираемо.
- Ако не знае какво да прави с предмети като четка, телефон, вилица.
- Ако губи умения, които вече е овладяло.

ФАКТОРИТЕ, КОИТО ВЛИЯЯТ ВЪРХУ ЕЗИКОВО-ГОВОРНОТО РАЗВИТИЕ

Човешката реч се формира в резултат от взаимодействието на индивида с природната и социалната среда. Тя е най-сложната и най-късно появилата се способност в човешкото развитие, затова е и една от крехките и най-податливи на многообразни въздействия. Факторите, които влияят върху езиково-говорното развитие на детето са много – анатомо-физиологични, психологични, социални. Върху не малка част от факторте не е възможно да се влияе (наследственост, темперамент, протичане на бременността и раждането; климат и замърсяване на околната среда, бурен технологичен процес, урбанизация, бърз темп на живот и др.), но са много и тези, върху които възрастните в живота на детето имат власт, стига да са информирани за тяхното влияние. Много са факторите от ежедневната среда на детето, които влияят негативно на неговото цялостно когнитивно (не само речево) развитие, някои от тях често остават незабелязани. Тук ще ги споменем, без претенцията за всеобхватност и изчерпателност на темата.

ВЛИЯНИЕ НА ХРАНАТА

Храната играе съществена роля не само за физическото, но и върху речевото развитие на детето. Недостатъчният прием на някои хранителни вещества може да забави когнитивното развитие, а това да повлияе негативно на способността за усвояване на езика. Човек използва едни и същи мускулни групи при хранене и говор, затова е много важно те да се развиват правилно още от кърменето. Важно е да се наблюдават: координацията между сукане и дишане, гълтане и дишане, дъвкане и дишане; при преглъщане – запазило ли е детето инфантилното гълтане (след оформяне на временното съзъбие), излизат ли храна или течност извън устата,

задавя ли се често; дъвче ли правилно – опитва ли се директно да глътне парчето храна, избирателно ли е по отношение на вкус, мирис, консистенция, вид на храната, формирани ли са самостоятелни навици за хранене (изграждат се от 1 до 4 годишна възраст). Важно е и навременното включване на храна с друга консистенция (различна от течност), за да се тренира адекватно лицевата, дъвкателната, съответно и артикулаторната моторика, необходими за проговарянето в нормални срокове.

ХРАНЕНЕ С БИБЕРОН

Продължителното ползване на залъгалка или хранене с биберон също влияят негативно на артикулацията. Необходим е внимателен подход, когато настъпи момента за отстраняване на биберона за хранене – оставя се вечер при заспиване, когато е най-необходим за детето. Контролът над това е важен, за да не се замени от детето със смукане на пръст. Ползването на анатомично оформен биберон е много по-безопасно от смукането на пръст или други предмети, които водят до сериозни деформации в анатомията на твърдото небце, челюстите и цялостната захапка, което се отразява не само върху говора, но и върху дишане, гълтане, дъвкане и са бавни и трудни за корекция.

ДИШАНЕ ПРЕЗ УСТАТА

Друг често срещан вреден навик е детето да стои и спи с отворена уста (дишане и с устата). Необходимо е да се открие причината – увеличена трета сливица, смущения в дихателните пътища (чести хреми, алергични ринити, крива носна преграда) и др., за да бъде трайно отстранена. При дишане с уста тялото не се снабдява със затоплен и пречистен въздух (както през носа), не се насища с необходимото количество кислород (поради нарушени механизми на производство в белите дробове на въглероден диоксид и азотен оксид, отговарящи за освобождаването на кислород от кръвния

хемоглобин). Променя се правилната позиция на езика в устата. Той заема ниска позиция в долната челюст, тя се отпуска надолу и главата се наклонява назад, това променя равновесието между челюстите и зъбите, между дъвкателната, мимическата мускулатура и езика. Дишането с уста води до влошено орално здраве (заради циркулацията на непречистен въздух, изпълнен с бактерии, се появява лош дъх, чести кариеси), както и до по-чести инфекции на горните дихателни пътища. Дишането с отворена уста през нощта може да доведе при някои деца дори до сънна апнея.

КЪСА ПОДЕЗИЧНА ВРЪЗКА

Късата подезична връзка, макар да е вроден анатомичен дефект, затруднява пълноценните движения на езика – в непълен обем са движения встрани, извиване и най-вече повдигане нагоре и контакт с твърдото небце. Състоянието рефлектира върху суканото, дъвкането, гълтането и артикулацията (невъзможност да се осъществи вибрацията на езика за правилното изговаряне на звук „Р", неправилно произнасяне на звуковете Ш, Ж, Ч, меко Л, Т, Д, Н). Премахването на късата юздичка се извършва от лицево-челюстен хирург, манипулацията е кратка и безболезнена, възстановяването е за няколко дни.

ВЛИЯНИЕ НА ДОМАШНАТА СРЕДА

Домашната среда също оказва значително влияние върху речевото развитие. Неправилният речеви образец от страна на възрастните, се отразява негативно на детския говор, който се усвоява по подражание. Говоренето по „бебешки" с детето играе задържаща по отношение на развитието на речта му роля. Това че детето все още не успява да произнесе всички думи правилно не означава, че не разбира възрастните, когато му говорят нормално и правилно. Препоръчително е четенето на походящи за възрастта детски книжки, което увеличава пасивния и активния речник, засилва концентрацията на вниманието и насърчава детското общуването.

ВЛИЯНИЕТО НА ЕЛЕКТРОННИТЕ УСТРОЙСТВА

Съвременните технологии промениха из основи ежедневието на децата, за съжаление повече в негативна посока, тъй като екранните устройства оказват значително влияние върху развитието на мозъка, уменията за концентрация и когнитивното развитие на децата. Таблетите, смартфоните и телевизорите често се използват като средство за забавление, учене или дори като „електронна бавачка“. Мозъкът на децата се развива най-бурно през първите 3 години от живота. Период, в който се изграждат невронни връзки, които са в основата на формирането на базовите психични процеси – внимание, памет, концентрация, отговарящи за цялостното когнитивно развитие. Прекомерната употреба на екрани обикновено води до: затруднено изграждане на дълготрайни когнитивни (познавателни) умения – постоянната визуална стимулация от екрани може да създаде привикване към краткосрочни стимули, вместо да се развиват способности за продължителна концентрация; намалена активност в зоните на мозъка, отговорни за екзекутивните функции – самоконтрол, планиране и решаване на проблеми. Екраните създават зависимост от незабавно удовлетворение – повечето приложения и игри на електронни устройства са създадени, за да предизвикват бързо задоволяване чрез цветове, звуци и награди, което затруднява децата да се фокусират върху дейности, изискващи повече време и търпение. Честата смяна на задачи и бързо превключване между приложения води до разпиляване на вниманието и неспособност за дългосрочна фокусираност върху една задача. Времето пред телевизора, таблета или смартфона отнема ценни възможности за социално взаимодействие и жива комуникация, които са ключови за усвояването на езика. Екраните не могат да заменят реалното общуване и често водят до пасивно потребление на съдържание, вместо активно участие в разговор. Синята светлина, излъчвана от екранните устройства, особено когато се използват вечер, възпрепятства нормалното синтезиране на мелатонин (хормона на съня), нарушава циркадния (биологичен) ритъм и качеството на съня. А недостатъчният или некачествен сън влияе негативно върху когнитивното развитие и способностите за учене.

КАКВИ СА ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ПОСЛЕДСТВИЯ?

Изследователите на „синдрома на екранното време“ чрез сканиране на мозъка със съвременна апаратура от най-висок клас откриват сериозни нарушения в структурата на мозъка и неговата дейност при децата изложени на екранно въздействие – атрофия на сивото мозъчно вещество, нарушена цялост на бялото мозъчно вещество, намалена дебелина на мозъчната кора, нарушени познавателни способности и нарушена функция на допаминовите депа. Накратко, тези данни означават, че поставянето на децата пред екран и гледането на видеа, в това число телевизия, игри, музикални клипове нарушава:

- способностите за концентрация на вниманието;
- способността на детето да обработва информация;
- да научава и използва наученото по адекватен начин;
- езиковото и говорното развитие;
- развитието на фината моторика;
- развитието на социалните и комуникативни умения;
- включването в игри с връстници и създаване на живи приятелства;
- развитието на емпатията;
- разбирането за награда и успех.

След всичко изредено дотук, няма за никого да е учудващо, че точно тези специалисти горещо препоръчват децата до 3 годишна възраст да не се излагат пред никакъв екран. През този много важен и критичен за цялостното развитие период детето има нужда от постоянното общуване с живи хора на родния му език, четене на книжки с подходящи стихчета, приказки, слушане и пеене на песнички, римушки, разходки и активни игри у дома и на открито, познавателни, конструктивни и сюжетно-ролеви игри с разумно дозиран обем играчки.

Мили родители, не забравяйте, че в първите три години детето има огромна нужда от вашето внимание. Този период е уникален за цялостното развитие на човешкото същество и не бива да бъде пропуснат.